

NÉPOKTATÁSUNK MAI KÉRDÉSEI

A HÁBORÚ KÖZPONTI GONDOLATA magával hozza mindazon tényezők gondos számbavételét, amelyek döntő szerepet játszanak a népek, fajok közt dúló harc alakulásában. A történelem arra int, hogy sem a fegyverek tökéletessége, sem a harcosok milliós száma, sem a lángeszű hadvezetés nem elegendő a győzelemhez. Katonáink győzhetnek, ha az itthonmaradottak elvesztegetik a sok áldozattal megszerzett katonai sikert. A győzelem kivívásának döntő tényezője a nemzet egységes akarata, amely képessé teszi az egyes embert, hogy tevőlegesen résztvegyen a küzdelemben, lemondjon kényelméről, áldozzon munkát, vagyont s ha kell, életet is.

Úgygondolom, éppen ezért nem fölösleges ma azzal a kérdéssel foglalkozni, amelynek alakulása a nemzet lelkiéletét, gondolkodását legjelentősebben befolyásolja, sőt meghatározza: a *nemzetnevelés* kérdésével. Ez a kérdés különben épp olyan életbevágóan fontos marad a háború végeztével is, mert tudjuk, hogy a nemzet sorsa nem dől el egyszersmindenkorra a békeszerződések megkötésével, napjaink igazolják, hogy a győztes fél béke idején, pár évtized alatt mindent elveszítethet.

Az első világháború után egyetemesen ráébredt az emberiség arra, hogy a népek sorsát a családi élet és az iskola: a *nevelés* határozza meg. Tudta ezt már Krisztus előtt évszázadokkal Lykurgos, ezen az alapon épített országot Szent István királyunk, ezt ismerték fel a felvilágosult uralkodók, ezt látta meg Lenin, Kemál pasa, Sztálin, Mussolini és Hitler, aki így ír: *»Az új állam fantáziaszülemény marad, ha nem teremt új embert. Az utolsó két és fél század forradalmi, kevés kivétellel, azért szenvedtek hajótörést, mert vezéreik nem ismerték fel, hogy a forradalomban nem a hatalom átvétele lényeges, hanem az ember nevelése.«*

A tizenhatodik század nagy mozgalmi óta állandóan napirenden vannak a nevelési kérdések: Rousseau-nak elnézik a társadalomra, az államra vonatkozó új eszméit, de halálra keresik *Émileje* miatt; nemzetünk a nevelési kérdések miatt helyezkedik szembe kitaratóan Bécs akaratával 1777 után. Az elmúlt két évtized alatt szintén a nevelésügyi kérdések állnak az érdeklődés középpontjában: tanító, tanár mellett ezzel a kérdéssel foglalkozik a katona, a politikus, a közigazdász, kereskedő, iparos egyaránt. Mindenki elégedetlen és bírálja az iskolát. Egyesek az iskolák szervezetében, az iskolatípusokban látják a hiba okát, mások a tudásanyag kiválasztásában, a módszerben, vagy a tanszemélyzet lelkületében fedezik fel a baj forrását. Jellegzetes tünet, hogy maguk a hivatásos nevelők sincsenek megelégedve az eredménnyel. Új jelszavak nyomán keresik a kiutat. A jelszavak új társadalmi élet kialakítására irányulnak, ehhez pedig új embertípusra van szükség, aki nem az egyéni függetlenségben látja a legfőbb értéket, hanem a népközöségnek hátsó gondolat nélküli szolgálatában.

Új Európát, új világ létrejöttét várjuk. Az új világ vázlatos keretén dolgozhatik a politika, a páncélos haderő, de tartalmat,

életet csak a nevelés önthet belé. Vajjon a nevelés eleget tehet-e a reá váró feladatnak? Különösebb vizsgálódás nélkül megállapíthatjuk, hogy a nevelés terén a Párizs-környéki békék óta súlyos válság tapasztalható s hogy e válság az új háborúval fokozódott. De tudnunk kell azt is, hogy a mai állapot a népek olyan lelki válságára vezethet, amelyik felborítja a politikusok, diplomaták és hadvezérek minden szép és helyes tervét, elgondolását. E tény megfontolása alapján – és a nevelést a nemzetvédelem döntőfontosságú kérdésének tekintve – szándéksom a nemzet elsőfokú nevelésügyével foglalkozni, hogy úgy mondjam, társadalmi szempontból vizsgálva a kérdést.

Közoktatásügyünk alsó- középső- és felsőfokú oktatást különböztet meg és mindhárom fokon általánosan nevelő és szakirányú iskolákat. Az alsó fokot fennebb tudatosan cseréltem föl az első fokkal, mert úgy érzem, hogy a népiskolával szemben kialakult közvéleményt nagyban az az »alsófokú« jelző szülte. Az átlagember számára az alsó fok jelenti a kevésbé fontosat, a lekicsinyeltet. Tekintsük elsőfokú iskolának a népiskolát, nemcsak azért, mert ott kezdődik a rendszeres oktatás és nevelés, hanem főleg azért, mert egy nemzet életében ennek az iskolának a munkája a legfontosabb, ezen épül fel a nemzet élete – szándékosan nem használom a »műveltsége« kifejezést, mert sokan hajlandók azt csak a szellemi életre korlátozni – és végül azért, mert a magyar gyermekek 90%-a ebben az iskolában szerzi egész életére legmagasabb képesítését. A népiskola nagy jelentőségét mindenki hangoztatja és sokat vár tőle. De tegyük fel a kérdést és őszintén válaszoljunk rá: a nem hivatásos nevelők mennyiben vannak ennek az iskolatípusnak a segítségére?

Kielégítő választ akkor kapunk e kérdésre, ha sorra vizsgáljuk a tanító, a tanítóképzés és a népiskola kérdéseit.

I.

A CSALÁD RÁBÍZZA A TANÍTÓRA LEGDRÁGÁBB KINCSET, a gyermekét, a nemzet a jövőjét. A napi sajtó az ő magasztos hivatásáról zeng, a képviselőházban gyönyörű beszédekben magasztalják. A szülő azt várja tőle, hogy gyermekét minél rövidebb idő alatt sok mindenre tanítsa meg; a falú elvárja, hogy irányítson szövetkezetet, hogy legyen levente-parancsnok, tűzoltó-parancsnok, kántor, vezessen dalárdát, osztatlan hat, illetve nyolcosztályú iskolában oktasson 100–170 gyermeket és esténként a felnőtteket; a tanügyi hatóságok ellenőrzik, hogy eleget tesz-e a tanterv utasításainak és a nem ritkán érkező adminisztrációs rendelkezéseknek. Naponta átlag 12–15 órát van lefoglalva s azonkívül készül a tanításaira. Nem ritka helyen a jegyző rábízza az élelmiszerjegyek kezelését és más irodai munkát is. Ahol orvos nincsen – hány községben van ma orvos? – a tanítóhoz fordulnak egészségügyi tanácsért. A tanfelügyelőtől felfelé mindenik iskolai hatóság tisztában van a tanító sokirányú elfoglaltságával és tudják, hogy milyen sokoldalú fel-

készültségre van szüksége a tanítónak a legkisebb faluban is. Mi, erdélyiek, tudjuk, hogy a megszállás alatt a felekezeti pap és tanító volt a magyar falunak mindene: igazi vezetője lelki és gazdasági téren egyaránt. Anyagiakban akkor sem viszonzták munkáját, hisz amikor a tanító fizetése havi 1200 lej volt, ugyanakkor egy szakácsnő teljes ellátás mellett kapott ugyanannyit, sőt többet is. Ellenszolgáltatás nélkül is teljes erejéből igyekezett iskolájában és falujában hivatását teljesíteni. Nem riadt vissza, ha az idegen csendőr, rendőr és bíró meg is gyötörte. Társadalmi tekintetben meg is volt a jutalma: a magyarság minden rétege előtt köztiszteletben állott, érezte, hogy vezetőként tisztelik.

Ma? Ki, vagy mi a tanító a közvélemény előtt? Pária. A kegyelemből érettségizett fiatalemberek már felülről néznek rá. A falun élő iparos is félvállról kezeli. Miért? A munkaköre, vagy képzettsége miatt?

Munkaköre miatt semmiesetre se lehet, hisz az ő munkája nélkül a legbölcsebb művelődéspolitikai intézkedés is holt betű maradna, a honvédség tisztikara tízszeres munkát végezhetne, míg az ujoncból»honvédet« nevel és az államnak többet kellene költenie a börtönökre, mint béke idején a hadseregre. Képzettsége volna az? Az első háború előtt a tanító végzettsége időben és az átvett művelődési anyagban – a klasszikus nyelvek kivételével – azonos volt az érettségivel. 1920 óta egy, illetve két évvel többet végez, mint a gimnáziumi érettségizett. A művelődési anyag több – különösen a nemzeti tárgyakat illetően – és jobban elmélyített, mint a gimnáziumban. Így ez sem lehet ok az alsóbbrendűségi érzés és a leicsinylés kialakulására.

Talán közoktatásügyünk szervezete tette lehetővé a téves előítélet kialakulását? Kiindulási pont az a tény, hogy a tanítói oklevél – jöllehet ma egy évvel több előtanulmány szükséges a megszerzéséhez, mint az érettségihez – nem jogosít a tudományegyetemre való beiratkozásra. Talán e tény miatt a multban, de még ma is, nem egy gimnázium IV. osztályában a bukás előtt álló tanulót választás elé állítja egy-egy tanár: ha a gimnáziumban akar továbbtanulni, akkor el kell buktatnia, ha átmegy a tanítóképzőbe, átengedi. Így a diákság szemében s az ő révükön a szülők előtt is a képző a selejteztettek iskolája lett. A valóságban is ez volna a helyzet, ha a képzőbe csak a gimnáziumokból kirotált városi gyerekek kerülnének, de nem így volt a multban és szerencsére ma sincsen így. Például a kolozsvári állami tanítóképző I. osztályába az idei tanévben 20 olyan tanuló iratkozott be, akiknek általános osztályzatuk kitűnő, jeles, vagy jó. A gazdasági válság éveiben mind a csonka hazában, mind a megszállt területeken a legkiválóbb növendékek keresték a képzőt. A csonka országban jeles érettségivel iratkoztak be és tanultak még egy évet, hogy tanítók lehessenek.

Az egyetem szervezete és hagyományai csak a klasszikus nyelvekben is képzett tanulók fölvételét engedik meg. Ez természetes volt akkor, amikor ott mindent a klasszikus nyelveken adtak elő. Ma azonban, amikor a nemzeti műveltség elsőbbségét és fontosságát hangoztatjuk és minden tanterv az öntudatosan magyar és keresztyén

jellem kialakításának szükségességét hangsúlyozza és az iskolák célját is ebben jelöli meg: akkor egyetemeinknek is meg kell találniuk a lehetőséget arra, hogy a maguk keretében, a maguk vizsgáin selejtezzék ki a felsőbb tanulmányokra alkalmatlanokat és az egyetemre való bejutásnak többé ne az érettségi legyen egyedüli föltétele. Ha a tanítójelölt, aki oklevelének megszerzése után orvosi karra szeretne beiratkozni, szorgalommal és tehetséggel pótolni tudja a képző és a gimnázium közti különbséget, az úgy az orvostudományban, mint a nemzetnek egyaránt nyereség. Ennek nincsen akadályja – hangzik máris a válasz, csak a tanítójelölt tegyen előbb bizonyosságot képességeiről, tegyen különbözeti vizsgát a gimnáziumi osztályok tárgyaiból és főleg a latinból. A különbözeti vizsgák azonban lélekölők és megalázóak. A latinból úgyse a tankönyvek anyagára lesz szüksége se az orvosin, se a jogi karon. Másfelől az egyetem nem vesztené színvonalából, hisz már az első félév végén kiselejtezheti az oda nem valókat. A tanítóságra nézve pedig nagy felszabadulást jelentene ez a lehetőség. Nem iratkoznának sokan az egyetemre, de a lehetőség ténye úgyszólván nemeslevelet adna részükre. A népiskola sem veszítené, mert a hivatásérettől áthatott tanítójelöltet a továbbtanulás lehetősége nem tántorítja el hivatásától. Az opportunistáknak egyénektől viszont nemzeti érdek megtisztítani a népiskolát.

Nincs itt helyünk arra, hogy a tanító szűkebb értelemben vett pedagógiai feladataival foglalkozzunk, de éreznünk kell és sohasem szabad elfelednünk, hogy a népiskola falai közt folyó nevelő munka még az egyetemen is érezteti hatását és a tanító részére állandóan idegőrlő és szervezetromboló munkát jelent, amelyben csak a hivatásszeretet tehet valakit kitartóvá. A magyar tanító a multban megmutatta, hogy nemcsak kenyérkereseti alkalmat lát munkakörében s ha anyagi helyzetével nem volt és nincsen megelégedve, az nem a hivatásérettet, a hivatásszeretet hiányát vagy csökkenését jelenti, hanem a hivatásában öntudatos ember legtermészetesebb igényét.

Kétségtelen, hogy a tanítóság sorsa a multhoz viszonyítva, az első világháború óta lényegesen javult. Rendeződött a fizetés kérdése, a nyugdíj ügye, több szervezet dolgozik a tanítóság szociális és gazdasági helyzetének könnyítésén. A csonka ország a nagy gazdasági válság idején is egymásután építette az egészséges tanítói lakásokat, szaporította a tantermek számát, hogy eltűnjenek az osztatlan iskolák. A kifosztott ország több, mint 5.000 ilyen épületet emelt. A jelenlegi háború nehézségei ellenére is a kormány javítani igyekszik a tanítóság sorsán, amint a közoktatásügyi miniszter költségvetési beszédéből is olvashatjuk: »Hiába hangoztatjuk – mondta beszédében a miniszter – a tanítói állás nagy nemzetnevelő fontosságát, hiába emlegetjük tanítóink ügybuzgóságát, fáradságos munkáját, ha nem segítjük őket ahhoz, hogy a társadalomban valóban nemzetnevelőkhöz méltó helyet foglalhassanak el.« Ha a képviselőházban ilyen beszéd hangzik el a miniszteri székből, biztosak lehetünk, hogy a tanítóság helyzete megváltozik, csak a külső körülmények tegyék lehetővé.

II.

A TANÍTÓSÁG MÁR 1914. ELŐTT KÖVETELTE, hogy a tanítónak legyen érettségije és kapjon főiskolai képzést. Kívánságát kettős indoklásra alapozta: 1. így nagyobb lesz a tanító általános műveltsége és szakfelkészültsége, nagyobb eredménnyel szolgálhatja a nemzeti nevelés ügyét; 2. főiskolai végzettség alapján megnyílik az út előtte a magasabb fizetési fokozatok felé és megváltozik a tanító szociális helyzete.

A tanítóság ilyen törekvései Európa-szerte fellelhetők. Németországban már a XIX. század első évtizedeiben találkozunk e mozgalommal, de megvalósítására csak az első világháború után került sor, amidőn az egyetemes válság a figyelmet a nevelés válságára terelte.

Az érdeklődés elsősorban a tanítóképzés felé fordult. Ez természetes, hisz a tanítóképzőben készülnek föl a nemzet nevelői. Egyetlen iskolatípust sem ért annyira változás az utóbbi húsz évben, mint a tanítóképzőt. Például Romániában 1922–1940. között négy-, hat-, nyolc-, hét- és ismét nyolcosztályú a képző. Alig száradt meg a nyomdafesték az egyik tanterven, máris készült a másik.

Mielőtt a magyar tanítóképzés fejlődését áttekintenők, igen tanulságosnak ígérkezik rövid pillantást vetnünk a német tanítóképzés fejlődésére. (Erre nézve az alábbiakban *Koltai Istvánnak* »A német tanítóképzés« című, Budapesten, 1941-ben megjelent munkáját használtuk legtöbbit.)

Az 1914–18-as háború tanulságai nyomán új korszak nyílt a német iskolapolitikában. Új szellemű, új lelkeségű embertípusra volt szükség, hogy alkotó élet indulhasson meg a romokon. A német nép lelkének újraformálását, a nemzeti egység tulajdonképeni megalapozását a néptanítótól várták. E feladat betöltésére nagyfokú képzettségre és hivatástudatra van szüksége a tanítónak. Ilyen képzett tanítókat a háború előtti szemináriumok nem adhattak, reformra volt szükség. A szemináriumokkal szemben felhozott súlyosabb kifogásokat a következőkben foglalhatjuk röviden össze: 1. az általános és szakműveltséget egyidőben adta, így a gyermek figyelmé megoszlott és ezért alapos elmélyülés egyik téren sem volt lehetséges; 2. túlkorán kezdődött a szakképzés; 3. a szakképzés korai kezdése és gyors befejezése folytán a nemzeti építő-munka kiforratlan egyének kezébe került; 4. a pályaválasztás nem tudatosan történt, mert lélektani okok miatt ez 14 éves korban lehetetlen; 5. a szemináriumok szellemi izoláltsága sok téves előítéletnek és a tanítóság lekicsinylésének volt az oka; 6. a szemináriumok nem képviselték méltóképpen a nemzeti műveltséget; 7. a tanítást enciklopédizmus jellemezte: rövid idő alatt túlsufolt műveltségi anyagot akartak elsajátíttatni; a tanítási módszer kiöregedett; 8. a nevelés irányítói mindent az értelemről vártak, az érzelmeik művelésére kevés gondot fordítottak.

Ezeket a hibákat a tanítóképzésből csak a képzés gyökeres megváltoztatásával lehetett kiküszöbölni. A kérdéssel foglalkozó szakemberek megegyeztek a reform szükségességében. Eldöntöt-

ték azt is, hogy csak az általános műveltség megszerzése után kezdődjék a szakképzés. Az előbbi a középiskolákban történjék, a szakképzés pedig az egyetemen, vagy külön főiskolákon. A bekövetkezett tanítóképzői reformot azonban Németországban sem a pedagógiai célok szemelött tartásával valósították meg. Főleg politikai, gazdasági és szociális okok voltak az irányadók. A kezdeti elgondolástól eltérően nem egységesen történt a szervezés, hanem tartományok szerint más-más iskolatípust találunk, nem egy helyen kitarítottak a háború előtti módszerek mellett.

Az egyetemi képzést maga a tanítóság kívánja, de sok egyetemi tanár is ebbe a táborba tartozik, hangoztatva, hogy a tanítónak sokoldalú munkássága miatt nagyobb képzettségre van szüksége, mint a középiskolai tanárnak (Karstädt, Stölzle). A pedagógiai írók többsége a különálló akadémiai képzést sürgeti. Főérvük az, hogy az egyetem képtelen arra, hogy hallgatóinak egységes világnézetet és a tanítóságnál elengedhetetlen szociális hivatástudatot adjon (Becker).

A weimari alkotmány 143. §-ának 2. pontja kimondja: »A tanítóképzés azon alapelvek szerint, amelyek a magasabb képzés számára érvényesek, az egész birodalomban egységesen szabályozandó.« Ez az egységes szabályozás a háborút követő gazdasági válság miatt nem volt megvalósítható. A birodalom egyes államai egymástól függetlenül és eltérően gazdasági és politikai viszonyaiknak megfelelően oldották meg a tanítóképzést. Bajorország és Württemberg kitarított a régi szeminárium mellett; Poroszország, Baden, Oldenburg és Mecklenburg-Schwerin az akadémiai tanítóképzést választotta; Braunschweig, Hamburg, Hessen, Szászország és Thüringia az egyetemi képzés mellett döntött.

A képzés idejét és a felvett tantárgyakat illetően is nagyobb különbségek tapasztalhatók az egyes intézetek között. Azonban valamennyien megegyeztek abban, hogy az általános műveltség közlése elkülönült a szakműveltségétől, a képzés valóban felsőfokúvá, tudományossá vált, a teljes érettségire épült. Az új képzés megtartotta a régi rendszer kettős vizsgarendjét. Az elsőt a tanulmányok befejezésekor tették le, ez elméleti volt; a másodikon a tanító 2–7 évi gyakorlat után rendszerint saját állomáshelyén gyakorlati hozzáértését igazolta.

A német tanítóképző akadémiai sajátos vonásait három pontban jelölhetjük meg: 1. pedagógiai főiskolák voltak, ahol a pedagógiát és segédtudományait olyan mértékben művelték, mint ahogy azt egyetlen más intézmény sem tette; 2. a hazai természet, kultúra és népiség fokozottabb ápolását tűzték ki célul; 3. a képzés sokoldalú és mégis elmélyülő. Olyan tanítót akartak képezni, aki nemcsak az iskolában, mint tanító állja meg a helyét, hanem szolgálati, általános emberi és polgári magatartásával, viselkedésével, egész életével a nép vezetője, aki a közösség szolgálatára kész és alkalmas és érzi a felelősséget az állammal, néppel és egyházzal szemben.

Az akadémiaikra érettségi alapján lehetett beiratkozni, s a tandíjnak még a fogalmát is törölték ezeken a főiskolákon. A növen-

dékeket csupán az kötelezte a beiratkozáskor, hogy énekből és zenéből felvételi vizsgát kellett tenniük.

Az akadémiák működése ellen hamarosan különböző kifogások vetődtek fel, a legjelentősebb vádak ezek voltak: nem ápolták komolyan a néppel való kapcsolatot, s az elméleti képzés elnyomta a gyakorlatit. Valóban az akadémiákat nagyobb városokban helyezték el s így a célkitűzés gyakorlati része kevésbé volt megvalósítható. Emellett a harmincas évek elején túltermelés is mutatkozott a tanítói pályán.

A nemzeti szociálista párt hatalomra jutása lényeges változást jelentett a tanítóképzésben is. Politikai célja és világnézete alapján új keretet állított a tanítóképzésnek és azt új tartalommal töltötte meg. Az akadémiai és egyetemi képzés helyébe az egységes Tanítóképző Főiskolát szervezte, amelyik nem szakadt el a néptől, mert az új tudományágakat a jelöltek a népi környezetben végzett személyes kutatásokkal sajátították el. Az új főiskolák nagyrésztét kisvárosokban létesítették. A tanítóképzés irányelvét Rust miniszter így jelölte meg: »Ha egyszer elismertük, hogy a vér és rög, azaz a nép és haza a németiség legfőbb erőforrásai, akkor a nevelést és tanítást, valamint ennek megfelelő tanítóképzést is belőlük kell kifejlesztenünk.«

A politikai forradalom nyomán megindult új élet gyorsan munkához juttatta az állástalan tanítók ezreit, sőt rohamosan jelentkezett a tanítóhiány veszélye. Az új háború kezdete előtt már 40.000-re emelkedett a betöltetlen állások száma.

1939-ben 27 Tanítóképző Főiskola és egy tanítókat képző Pedagógiai Intézet működött a birodalom területén. Ezek a főiskolák igazi nevelőintézetek, amelyek azt a szellemet igyekeztek meggyökereztetni a hallgatókban, amelyben majd a gondjaikra bízott gyermekeket, ifjakat és a falut vezetniök kell.

Az egységes nevelői szellem elmélyítésére 1936-ban a tanítóképzéshez kapcsolják a tanárképzést is. A tanárjelöltek két évet a Tanítóképző Főiskolán végeznek.

A főiskolai képzés mellett a tanítóhiány nem csökken, nap-nap után több tanítói állás vár betöltésre. Az ifjú alig 24 éves korában helyezkedhetik el a tanítói pályán, holott másutt kevesebb munka mellett és már korábban több jövedelemre tehetne szert.

A háború és a növekvő tanítóhiány miatt a Német Birodalomban ideiglenesen visszatértek a középiskolai tanítóképzésre.

A MAGYAR VISZONYOKAT TEKINTVE, azt láthatjuk, hogy a háború után a Németországéhoz hasonló forrongás tapasztalható a tanítóképzés körül. Az összeomlás nyomában két évvel emelték a tanítóképzést, azonban se a tanítóság, se a tanítóképző nem volt megelégedve e megoldással, mert a képzés továbbra is középiskolai jellegű maradt annak ellenére, hogy a tanulmányi évek száma kettővel meghaladta a gimnáziumét. Nem volt megfelelő tanterv se. Így hamarosan változtattak a szervezetén. 1923-ban öt évre szállították le a kiképzést (4 gimnázium+5 év képző). Ennek főleg gazdasági.

oka volt, mert különben a tanítóság és a képzők továbbra is a főiskolai képzést kívánták. Az ország anyagi helyzete azonban ezt nem engedte meg.

A csonkaország területén működő 59 tanító- és tanítónőképző munkája végül is túlermelést eredményezett. A harmincas évek elején 7000 okleveles tanító, illetve tanítónő volt állás nélkül. A tanítóság helyzete mindinkább sürgette a tanítóképzés akadémiai vagy főiskolai színvonalra való emelését. Ezt sürgette a népiskolák színvonalának fejlesztése és az elsajátítandó művelődési anyag megyarapodása is. Az akadémiai képzéstől a tanítóság évtizedes sérelmenek orvoslását, mélyebb pedagógiai műveltséget várt, az állam pedig a nemzeti műveltség színvonalának emelését remélte. Így jött létre az 1938. XIII. és XIV. tc., amelyek megszüntetik a középfokú tanítóképzőt és helyébe a liceumi érettségire épülő Tanítóképző Akadémiát állítják.

A liceum a gimnázium négy osztályára épülő, gyakorlati irányú, új középiskola. Lényegét a tantervét életbeléptető 133.864/1939. IX. ü. számú miniszteri rendelet így jelöli meg:

»A liceum az elméleti és szakirányú műveltséget közvetítő középiskolák között átmenetet alkotó középiskola, amely jól megalapozott, de gyakorlati irányú általános műveltséget nyújt és főkép a gyakorlati életpályákra, valamint a neveléssel kapcsolatos élethivatásokra készít elő. E célból megadja növendékeinek a nemzeti jellegű és gyakorlati irányú általános műveltséget és emellett olyan általános nevelési ismereteket is ad, amelyek megalapozzák a nevelési életpályák felé vezető felsőbb tanulmányokat.«

A liceumi érettségi egyenértékű a gimnáziumi érettségivel, de nem jogosít a tudományegyetem jogi, orvosi, bölcsészeti és természettudományi karára. A törvény értelmében a jeles és jó liceumi érettségi bizonyítvánnyal rendelkező tanulók azonban beiratkozhatnak a két évfolyamos Tanítóképző Akadémiára.

1938-ban az ország még a tanítói túlermelés ellen kellett, hogy védekezzen és a fiatalság részére alig volt elhelyezkedési lehetőség. A liceumi érettségire 1942 júniusában került volna sor először és a Tanítóképző Akadémia ezidei tanévvel kezdte volna meg működését. Az ország területi gyarapodása és a háború eltüntette a tanítói fölösleget, sőt már ezekre emelkedik a betöltésre váró tanítói állások száma. A bekövetkezett helyzet miatt átmenetileg felfüggesztették a liceumi érettségit és a régi ötéves tanítóképző működik tovább.

A MAGYAR TANÍTÓ-VÁLSÁG azonban fennáll mind a tanító, mind az állam szempontjából.

A liceumok tanulóinak a száma évről-évre növekedik, ez azonban nem a tanítói pálya iránti érdeklődést jelenti, hanem azt, hogy a gyakorlati pályák vonzzák a tanulókat. A liceumok tanulóinak több mint 50%-a *nem akar tanító lenni*. Ezt nyíltan be is vallja. A liceumi érettségit felfüggesztő miniszteri rendelet az ilyen tanulókból úgyszólván akaratok ellenére képez tanítókat. Háborúban állunk és mindenkinek kötelessége ott dolgozni, ahová a nemzet érdeke állítja. A tanítói munkakört azonban csak hivatott emberek tölt-

hetik be. Ott nem elég a kötelességtudás. Olyan lelkültre van szükség, amelyet máról holnapra nem lehet felvenni. Keresnünk kell a kiutat, mert a pályájukra hatalmi szóval kényszerített tanítói nemzedék nemzeti tragédiát jelenthet. Törvényhozással nehezen fog megváltozni a helyzet. Társadalmi úton kell odahatni, hogy vonzóbb legyen a tanítói pálya. Meg kell változnia a tanító szociális helyzetének; a falú életében nagyobb súlya kell, hogy legyen a tanítónak. E téren nagy lépést jelent a közoktatásügyi miniszter költségvetési beszéde. De meg kell változzék a papság és közigazgatási hatóságok magatartása is a tanítóval szemben, hogy az az iskola falain kívül is nevelő lehessen.

A tanítóképzést pedig úgy kell rendezni, hogy olyan intézmény szolgálja azt, amelyikben a tanuló kezdettől fogva tudja, hogy ott tanítóképzés történik és ne legyen dilemma előtt a pályaválasztást illetően.

A tanítóképzés keretére vonatkozóan – jóllehet nem pedagógiai folyóiratban kevésbé van helye – annyit meg kell jegyeznünk, hogy a képzésnek szorosabb kapcsolatban kellene folynia a népiskolával, a faluval. Határozottan és világosan előírja ezt a tanterv és miniszteri utasítások, a valóságban azonban kevés valósulhat meg a tanulók túlterheltsége miatt. Sokkal több lehetőségre volna szüksége a képzőnek a népi, nemzeti kultúra céltudatos és irányított tanulmányoztatására a tanítójelöltekkel. A szülőföld és honismeret – ez pedig a nemzeti nevelés alfája – a mai adottságok mellett sajnos egészen felszínesen történik.

A népiskolával való szorosabb kapcsolatot nem pedagógiai téren képzelem el, az eddig is megvolt, hanem a szervezet tekintetében. A népiskola és a tanítóképző – legyen bár főiskolai jellegű – szervesen egymásra épüljön, a képző a népiskolából toborozza növendékeit, ő adja meg a szükséges általános műveltséget és azután a szakképesítést. Ez természetesen úgy valósulhat meg csak, ha a képző és a gimnázium közötti különbség eltűnik oly értelemben, hogy a képző két utolsó éve kivételével a többinek a tanterve úgy módosul, hogy zökkenő nélkül át lehessen lépni belőle a gimnáziumba. Illetve a képzőben a szakképzés megkezdése előtt az általános művelődési anyagból a gimnáziuméhoz hasonló érettségit tesz a növendék.

A hivatásra való ránevelés kérdését nem vethetjük el, hisz akkor tagadnók a nevelés lehetőségét is. s ha nem szükséges a ránevelés, akkor miért van a tanítói oklevél magánúton való megszerzésének a lehetősége kizárva?

A tanítóhiány nem jelentheti húzamosabb ideig a tanítóképzés színvonalának a csökkentését. Ez annál is inkább mielőbb kiküszöbölendő, mert a népiskola és így a nemzeti nevelés súlyos kárát jelentené.

III.

AZ 1868. XXXVIII. TC. MEGSZERVEZI a népiskolát, kötelezővé teszi az általános tankötelezettséget s így e téren Poroszország után hazánk megelőzte az összes európai államokat. Br. Eötvös József törvénye hatósúlyos népiskolát szervezett.

A háború előtti Magyarországon 16.861 elemi iskolában 34.574 tanító végezte 1,937.814 gyermek oktatását. A háború ráeszméltette a vezető réteget arra, hogy kevés az iskola, kevés a tanító és hiába mindkettő, ha a szülők nem engedik iskolába a gyermekeiket: az írni-olvasni nem tudók száma szégyenteljesen nagy. Ezért 1921-ben életbelépett »az iskolázási kötelesség teljesítésének biztosítására« az 1921:XXX. tc., amelyik szigorú büntetéseket szab ki az iskolakerülőkre. Ennek ellenére az 1930-as népszámlálás alkalmából a csonkaország lakóinak több mint 10%-a analfabéta. Ez a százalék az 1920-as adatokhoz viszonyítva (akkor 16% volt) nagyobb javulást mutat, de így is rossz fényt vet közműveltségi állapotainkra. Az írni-olvasni nem tudók száma a visszacsatolt területekkel hirtelen ismét emelkedett.

A közművelődési szükséglet a népiskola átszervezését is szükségessé tette: ma az őstermelőnek is sokirányú és magasfokú ismeretekre van szüksége, ezeket a régi elemi iskola nem adhatja meg. Európa-szerte emelték a népiskola osztályainak számát, hol hét-, hol nyolcosztályra. A csonkaországban 1930–1940 között fokozatosan tértek át a nyolcosztályos népiskolára. Az 1940. XX. tc. az iskolázási kötelezettséget nyolc osztályban állapítja meg. Eszerint a gyermek 6–14 év között a mindennapi iskolába köteles járni. A nyolcosztályos népiskola feltétlenül több lehetőséget nyújt a nemzeti műveltség emelésére, mint a hatosztályos és ma mondhatjuk: közművelődési szükséglet.

A nyolc osztály megvalósítása azonban csak olyan feltételek mellett jár eredménnyel, amelyeknek egyelőre az ország nem tehet eleget. Így például: 1. az iskolák nagy százaléka osztatlan, azaz egy tanító foglalkozik 6, illetve most 8 osztállyal és ezen a tanítóhiány és tanterem hiánya miatt nem lehet máról holnapra változtatni; 2. a tanítóképzést a népiskola fejlesztése arányában előzetesen tökéletesíteni kell, hisz a nyolcosztályos népiskola úgyszólván egészében helyettesíti a polgári iskolát, az ottani munkára viszont a tanítói oklevél megszerzése után még négy évet tanulnak a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán; 3. szociális úton lehetővé kell tenni a tankötelesek hiánytalan beiskoláztatását.

Amíg legalább ezeknek a feltételeknek nem teszünk eleget, addig csak ábrándokban ringatjuk magunkat, hogy milyen fejlett népiskolánk van. Amíg tartalommal nem tudjuk megtölteni a nagy keretet, addig csak Potemkin-vállalkozás a nyolc osztály bevezetése. Ha nincsen elég tanítónk a hatosztályos népiskola számára, hogyan lehetne eredményes munkát várni a nyolcosztályban? A tanítóhiányt nem szabad a háborúval magyarázni. A háború nélkül is bekövetkezett volna a területek visszatérésével. És hazánk területe még csonka.

Úgy gondolom, presztizs-kérdésből sem hagyhatók figyelmen kívül a fenti kérdések. Legnagyobb lesz örömünk, ha életteljes, nyolcosztályos népiskola működik mindenütt. Ma azonban északi rokonaink példájára gondolunk. A finnek háromosztályos népiskolával jutottak el oda, hogy az analfabétizmust elsőnek küszöbölték

ki. Amikor ezt megvalósították, akkor kezdettek hozzá népi műveltségük mai csodálatosan magas színvonalra emeléséhez.

Nemzeti életünket nem határozhatja meg a művelődés terén más országok művelődéspolitikája. A magyar tanítóóság nemzetnevelő munkája úgy járhat eredménnyel, ha a tanügyi hatóságok, a közigazgatás és a társadalom minden igyekezetével megteremti a nevelői munka előfeltételeit. Hiába vannak híres egyetemeink, tudományos intézeteink, középiskoláink, ha népiskolánkban nem folyik alkotó munka, ha nem tudjuk elérni, hogy egy tanító ne kétszáz, hanem 35–40 gyermekkel foglalkozzék, mert csak így érhetjük el, hogy műveltségünk megalapozatlan építmény helyett, népünk széles rétegeit átjáró, mélygyökerű nemzeti műveltség legyen.

BAKK PÉTER